

АДАПТАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДО КРИЗОВИХ УМОВ ЕКОНОМІКИ

ADAPTING OF ECONOMICAL MECHANISM OF ECOLOGICAL POLICY UNDER ECONOMIC CRISIS CONDITIONS

Ірина ШЕВЧЕНКО,
кандидат економічних наук,
Державна установа «Інститут економіки
природокористування та сталого розвитку
Національної академії наук України», Київ

Iryna SHEVCHENKO,
Candidate of Economics,
Public Institution «Institute of Environmental Economics
and Sustainable Development of the National Academy
of Sciences of Ukraine», Kyiv

Реалізація екологічної політики в Україні можлива за умови ефективного використання та впровадження таких економічних методів, інструментів, механізмів природокористування, завдяки яким можливо не лише призупинити вже традиційний екологічний регрес економічного поступу України, котрий вона демонструє, інерційно рухаючись шляхом погіршення якості довкілля та екологічних умов господарювання, а й дійсно реалізувати імплементацію екологоорієнтованих підходів у стратегії власного соціально-економічного розвитку.

Implementation of environmental policy in Ukraine is possible upon condition of effective using and introduction of such economic methods, tools and mechanisms of nature using thanks to which is possible not only to suspend ecological regression of Ukraine's development moving inertially to deterioration of environment and ecological conditions of economic management, but actually implement eco-oriented approaches in the strategy of socio-economic development.

На часі динамічні глобально-економічні перетворення з розвитком на основі інновацій, глибокої та комплексної модернізації економіки та суспільства в цілому, що будуть враховувати ризики та фактори невизначеності сьогодення. Перетворення повинні проходити не тільки в економічній сфері, а й торкатись екологічної, соціальної, наукової, виробничої сфер тощо. Напрямок обраного шляху модернізації має стати вектором формування оновленої екологічної політики з окресленими всебічними підходами в найбільшій перспективі, зокрема, за допомогою регулювання економічного механізму екологічної політики.

Вивчення питання цього напрямку досліджень знаходиться в полі зору багатьох наукових осередків, представників наукових шкіл економіко-екологічного напрямку, насамперед, Інституту економіки і прогнозування НАН України, Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, Інституту регіональних досліджень НАН України. Заслужують на увагу результати досліджень, що знайшли своє відображення в працях вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема, У. Дж. Баумоля, К. Е. Боулдінга, А. Ендреса, О. Веклич, Т. Галушкіної, С. Козьменка, Л. Мельника, В. Міщенко, І. Синякевича, Н. Пахомової, М. Хвесика, Є. Хлобистова.

Проте стрімка динаміка сучасного життя, невизначеність процесів в економічній сфері обумовлюють необхідність подальшого дослідження теоретично-методологічного забезпечення формування економічного механізму екологічної політики як дієвого чинника в підвищенні рівня природозберегаючих заходів, що і є метою цієї статті.

The dynamics of modern life, indeterminateness of processes within economic sector postulate the necessity to investigate theoretical and methodological ensuring of formation the economic mechanism of ecological policy as a driving force to increase the level of nature-protection measures being the aim of this article.

Відповідно до поставленої мети необхідно вирішити такі завдання: проаналізувати науковий та практичний досвід запровадження економічного механізму екологічної політики; обґрунтувати роль економічних механізмів щодо їх реалізації; виявити перспективні напрями розвитку сучасних механізмів та надати

пропозиції щодо шляхів їх адаптації враховуючи кризовий стан економіки.

Пріоритетом екологічної політики у сучасний, кризовий період розвитку України, в першу чергу, має стати забезпечення структурної модернізації економічної та екологічної систем держави на основі вирішення суперечності між завданнями макроекономічної стабілізації, стимулюванням зростання та охороною навколишнього природного середовища. Вирішення цієї суперечності лежить у площині ефективного поєднання антикризових заходів.

Слід зазначити, що реалізація екологічної політики в Україні можлива за умови ефективного використання та «впровадження таких економічних методів, інструментів, механізмів природокористування, завдяки яким можливо не лише призупинити вже традиційний екологічний регрес економічного поступу України, котрий вона демонструє, інерційно рухаючись шляхом погіршення якості довкілля та екологічних умов господарювання, а й дійсно реалізувати імплементацію екологоорієнтованих підходів у стратегії власного соціально-економічного розвитку» [1, с. 14].

Механізм економічного регулювання екологічної політики в Україні перебуває ще в стадії становлення. Причому окремі його елементи та підсистеми мають різні ступені розвиненості та практичної реалізації.

The mechanism of economic regulation of ecological policy in Ukraine is still in state of establishment. Moreover, its certain parts and subsystems are differently developed and practically realised.

Тому особливо важливого значення набуває аналіз досвіду оцінки стану сучасного механізму екологічного регулювання екологічної політики та перспективності (або, навпаки, неефективності) діючих інструментів еколого-економічної діяльності.

Економічні інструменти екологічної політики – це система загальних і конкретних організаційно-управлінських, монетарних, фіскальних та інших заходів і напрямів адміністрування у сфері оцінки навколишнього природного середовища [2].

Відповідно до Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» [3] завдання щодо ефективності економічних механізмів реалізації

екологічної політики полягають у: підвищенні економічної результативності інструментів природокористування як регуляторів екологічної діяльності товаровиробників і споживачів; вдосконаленні економічного механізму екологічного регулювання для забезпечення стимулювання виробників до запровадження застосування екологічно безпечних технологій; впровадженні регуляторів стимулююче-компенсаційного характеру; вдосконаленні нормативно-правової бази.

Серед економічних важелів основне місце посідають екологічні податки і плата за забруднення. Проте надходження від екологічного податку відіграють роль наповнення державного бюджету, тобто відбувається нарощення фіскального потенціалу екологічного оподаткування і стає зовсім не зрозумілим основне завдання екологічних податків. Зберігається та ж сама тенденція, що й до його введення: більшості підприємств вигідніше заплатити штраф, ніж упроваджувати природозберігаючі технології виробництва.

Так, завдяки прийняттю Податкового кодексу в Україні з'явився екологічний податок, що нині фактично успадковує ознаки збору за забруднення навколишнього природного середовища, який стягувався до прийняття цього кодексу. Але є позитивні відмінності від збору за забруднення, зокрема, підвищення майже у 15 разів ставок за викиди забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення, а також розширений перелік видів палива, використання якого обкладається екологічним податком. Окрім того, окремим пунктом встановлено ставку екологічного податку за викиди забруднення вуглекислого газу від стаціонарних джерел [4].

Інша мова – про результат підвищення цих ставок. Ситуація з надходженнями від екологічного податку у ВВП країни не змінилася порівняно з ситуацією до прийняття Податкового кодексу. Тобто екологічні податки навіть після підвищення їх ставок продовжують відігравати незначну роль щодо природозберігаючого ефекту. Це пояснюється відсутністю на сьогодні достатнього досвіду і статистичних даних щодо екологічного податку, тому неможливо об'єктивно й науково обґрунтовано пропонувати відсотки підняття ставок.

Навіть незважаючи на новацію щодо норми зарахування частини екологічного податку (2013 р. – 33 %, з 2014 р. – 50 %) бюджету зі спрямуванням таких коштів на фінансування виключно цільових проектів екологічної модернізації підприємств у межах сум сплаченого ними екологічного податку [5]. Необхідним залишається удосконалення системи екологічного оподаткування в бік посилення стимулюючої функції, а також введення нових видів екологічних податків, що відповідають вимогам часу та ринковим відносинам.

Плата (платежі) за забруднення є одним із дієвих компенсаційних інструментів екологічної політики. Такі платежі – це грошові чи інші блага, що економічний суб'єкт сплачує за використовувани ресурси та за можливість здійснення господарської діяльності.

Екологічні платежі за забруднення навколишнього природного середовища мають стимулюючу, координаційну, контролюючу та компенсаційну функції.

Стимулювання виявляється у впливі на економічні інтереси екологічно небезпечних підприємств шляхом збільшення або зменшення економічного тиску на них залежно від обсягів викидів (скидів).

Координаційний аспект плати за забруднення виявляється в тому, що за її допомогою визначається фінансова частка кожного забруднювача в забезпеченні колективних зусиль у галузі охорони природного середовища від забруднення (нормативи плати встановлюються відповідно до кожного інгредієнта забруднюючих речовин (відходів) з урахуванням їх ступеня небезпечності для навколишнього природного середовища і здоров'я населення).

Контролююча функція плати за забруднення виявляється у можливості використання її як засобу реагування на досягнення

підприємствами-забруднювачами результатів щодо зменшення забруднення довкілля.

Компенсаційна функція – найважливіша в механізмі плати за забруднення довкілля. Відповідні платежі мають акумулюватися в цільових фондах охорони навколишнього природного середовища і забезпечувати фінансування заходів, пов'язаних з усуненням негативних наслідків забруднення на середовище перебування людини. [6].

Критерієм для розрахунку платежу за забруднення є збитки від забруднення природного середовища. Вони поділяються на: фактичні, тобто втрати або негативні зміни, що виникають від забруднення навколишнього природного середовища і можуть бути оцінені у вартісній формі за визначений період; можливі, що можуть колись виникнути; відвернені, що становлять різницю між фактичними і можливими збитками; ліквідовані – та частина збитків, на яку їх було зменшено внаслідок здійсненню природоохоронних заходів; потенційні – ті, що можуть бути завдані суспільству в майбутньому через нинішнє забруднення навколишнього природного середовища [7].

Головне місце серед інструментів займає спеціальний вид платежів – на покриття адміністративних витрат, які включають плату за одержання дозволу і ліцензій. Відповідно до порядку спеціального використання природних ресурсів громадянам, підприємствам, установам, організаціям надаються у володіння, користування або оренду природні ресурси на підставі спеціальних дозволів у формі зареєстрованих ліцензій за плату для здійснення виробничої діяльності, а у випадках, передбачених законодавством – на пільгових умовах. У ліцензіях, як правило, зазначаються дозволені обсяги використання або видобутку певного ресурсу.

Таким чином, екологічне ліцензування – це дії органів державного та місцевого рівня, пов'язані з видачею дозволів на природокористування або здійснення видів діяльності, які можуть впливати тим чи іншим чином на стан навколишнього природного середовища. Окрім дозвільної функції, ліцензія означає факт отримання та закріплення прав на певний вид діяльності. За своєю цільовою спрямованістю система ліцензування охоплює всі сфери природокористування. Найбільша кількість документів дозвільного характеру видається об'єктам у сфері поводження з відходами та на операції поводження з небезпечними речовинами.

Інтерес щодо застосування ліцензій викликає досвід їх застосування в країнах-членах ОЕСР, де цей інструмент має назву «дозвіл з правом переуступки». Здійснюється він за принципом: будь-яке збільшення обсягів викидів на одному виробництві, яке розташоване на визначеній території, мусить бути компенсоване аналогічним, а інколи – й більш значним зниженням обсягів викидів іншого виробництва. При діючій системі дозволів із правом переуступки виробництва працюють у межах лімітів на обсяги викидів з численних джерел, причому в межах дії такого ліміту дозволено торгівля ліцензіями на викиди. Якщо підприємство-забруднювач здійснює викиди в меншому обсязі, ніж це йому дозволено, воно може продати право на здійснення викидів в обсязі, що становлять таку різницю, іншому підприємству, яке тоді має право здійснювати викиди в більшому обсязі, ніж вказано у виданому йому дозволі. Такий продаж дозволів може здійснюватися в межах одного підприємства, однієї фірми чи між різними фірмами одного промислового сектора або визначеної території [8].

Реформування ліцензійно-дозвільної системи в Україні – перспективна справа, яка потребує фундаментального наукового опрацювання з урахуванням відповідного досвіду функціонування такої системи у країнах-членах ЕС та ОЕСР.

У зв'язку з цим виникає необхідність розробки окремого цілісного нормативно-правового акту, який би стосувався безпосередньо питань щодо екологічного ліцензування, це може бути «Порядок здійснення екологічного ліцензування в Україні» або окремий розділ, що буде в Екологічному кодексі України.

Необхідно відмітити і виплати, які нараховуються фірмам-забруднювачам у вигляді субсидій за скорочення обсягів виробництва.

Екологічне субсидювання досить привабливий інструмент саме тому, що в деяких випадках екологічні субсидії можуть бути єдиним законним засобом стимулювання екологічно чистого виробництва, оскільки органи місцевого управління можуть бути позбавлені права підняти рівень податків; застосування субсидій одержує менше опору з боку виробників або споживачів; підприємство може використовувати відразу кілька видів допомоги – соціальні виплати, компенсації за охорону навколишнього середовища, субсидії, що направлені на екологічний контроль.

Оскільки найбільша частка субсидювання в нашій країні припадає на вугільну промисловість, а саме видобуток, що логічно не може бути «чистим», а отже вигідним, – останнім часом йдеться про скасування держсубсидій у видобуток вугілля, але виділяє Україні кошти ЄС, на технічну допомогу й дослідження чистих вугільних технологій та вловлювання й зберігання вуглецю.

А при наданні енергетичних субсидій, навпаки, буде користь – здешевлення вартості енергетичних ресурсів для населення та промислового сектора. Проте необхідним є врахування негативних ефектів, до яких можна віднести: заохочення нераціонального споживання, прискорення зниження експорту, збільшення навантаження на державний бюджет, створення загроз енергетичній безпеці за рахунок збільшення імпорту викривлення ринку і створення перешкод (або їх витіснення) для інвестицій у ресурсозберігаючі технології [9].

Тому субсидії варто скерувати на боротьбу із соціальними та екологічними наслідками закриття нерентабельних шахт, що повинно бути прописане в українській Енергетичній стратегії. Необхідно також використовувати субсидії «зеленої скриньки», до яких, наприклад, включено дослідження та контроль шкідливих організмів.

В системі економічного регулювання екологічною політикою є ще такі інструменти як штрафні санкції за збільшення антропогенного навантаження на навколишнє середовище, що пов'язані зі спеціальною системою податкових ставок. З економічної точки зору встановлені штрафи за екологічні порушення не виконують визначених законодавством функцій (покарання, обмеження) оскільки здебільшого визначені в абсолютних показниках або ґрунтуються на неоподаткованому мінімумі доходів громадян, що є незмінним із 2004 року та становить 17 грн.

Отже, зважаючи на таку мізерну суму можна зробити висновок про символічність розміру штрафу, тому виникає необхідність нової методики обчислення штрафів, яка б об'єктивно оцінювала екологічні порушення та встановлювала розмір штрафу залежно від розмірів завданого економічного збитку та вартості діяльності, спрямованої на розв'язання екологічних проблем; також доцільно проводити щорічну індексацію суми штрафів для компенсації інфляційних змін, щоб уникнути девальвації цього екологічного регулятора. Розраховані таким чином штрафи тоді виконували би функцію ефективного економічного регулятора і виключали можливість отримання вигоди від порушення встановлених норм забруднення. І, з іншого боку, збільшення суми штрафів може сприяти підвищенню зацікавленості суб'єктів господарювання у зменшенні рівнів забруднення завдяки екологічному інвестуванню.

Також до економічного механізму екологічної політики входить система страхування права відповідальності та екологічних ризиків. Страхування є інструментом додаткового позабюджетного фінансування заходів щодо збереження якості природного середовища і природних ресурсів. До сфери екологічного страхування належить страхування ризику понаднормативних викидів і скидів шкідливих речовин, екологічних збитків внаслідок екологічних катастроф, екологічне страхування нових технологій.

Метою екологічного страхування є створення спеціальних страхових фондів, діяльність яких спрямована на підтримку еко-

логічно чистого рівня життя суспільства, запобігання екологічним аваріям та катастрофам, відшкодування збитків, завданих внаслідок забруднення навколишнього середовища, і забезпечення санітарно-екологічних умов.

На практиці сьогоденне екологічне страхування використовує ефект розосередження ризику в часі і просторі. Сплачуючи страхові премії, порівняно необтяжливі для страхувальника за своїми розмірами, він таким чином перекладає гарантію відшкодування збитків третім особам на страховика, а збиток може багаторазово перевищувати премії страхувальника. Страховикові теж вигідно страхувати екологічні ризики, тому що аварії мають імовірнісний характер і не виникають одночасно у всіх страхувальників [10].

Ринок екологічного страхування характеризується фрагментарністю, компанії не готові повноцінно займатися екологічним страхуванням, оскільки такі поліси у вітчизняних реаліях ведення бізнесу можуть виявитися збитковими. Тому цей економічний інструмент має певні недоліки. Практично на сьогодні відсутній страховий захист об'єктів навколишнього природного середовища. Він здійснюється тільки в рамках договорів страхового захисту і має суто декларативний характер. Враховуючи складність визначення розміру збитку, завданого навколишньому природному середовищу, і відносно незначні розміри страхових сум, найчастіше страхова сума спрямовується на виплату страхових відшкодувань третім особам. Перелік ризиків, що покриваються видами обов'язкового страхування, які можна вважати екологічними, обмежений, а добровільне екологічне страхування в Україні не розвинуто. Тому відшкодувати збиток, заподіяний навколишньому природному середовищу, в багатьох випадках неможливо. Ще однією проблемою виступає обмежене коло суб'єктів господарювання, залучених до формування страхових фондів, призначених для покриття збитку. До їх переліку включені тільки об'єкти підвищеної небезпеки.

Обставини, що перешкоджають розвитку екологічного страхування: слабкі стимули добровільного страхування; відсутність необхідної статистичної бази для об'єктивного розрахунку тарифних ставок страхових премій, яке має включати показники основних виплат по страхових випадках та ризиковані надбавки; відсутність надійних і загальноприйнятих методик оцінки ризику та розрахунку ймовірної шкоди; для визначення розміру збитку, завданого навколишньому середовищу, використовуються виключно судові механізми, що значно ускладнює процедуру відшкодування.

ВИСНОВКИ

Оцінюючи ефективність існуючої системи механізмів та інструментів екологічної політики в цілому, слід підкреслити її незадовільну результативність щодо розв'язання проблеми збереження навколишнього природного середовища та неспроможність забезпечити екологічно сприятливі умови господарювання. Отже, першочерговими завданнями посилення дієвості механізму реалізації екологічної політики є:

□ запровадження системи інструментів, яка буде базуватися на комбінації декількох з них, наприклад, якщо застосовувати інструменти з групи регуляторних, буде здійснюватись контроль та екологічне регулювання, а при використанні економічних механізмів враховується вартісна політика, що в подальшому буде враховано при реалізації ефективних дій в питанні покращення якості навколишнього природного середовища та ресурсозберігаючих заходів;

□ удосконалення нормативної бази плати за споживання природних благ на основі об'єктивних рентабельних оцінок продуктивності ресурсних джерел і диференціації відповідних платежів за якісними і просторовими ознаками;

□ встановлення порядку стягнення екологічного податку, що буде враховувати його розмір пропорційно обсягам викидів

забруднювачів відповідно до принципу залежності від середніх граничних витрат товаровиробників на зменшення забруднення;

□ розробка Концепції розвитку екологічного страхування в Україні, що буде визначати структуру, пріоритети і порядок введення в дію відповідних законодавчих, нормативно-правових і методичних документів; порядок регламентування створення ринку страхування з урахуванням європейських вимог і орієнтирів;

□ упровадження нових економічних інструментів, відповідно до вимог ЄС, а саме: пільгове оподаткування, екологічне кредитування, що є перспективним у подальшому розвитку національної екологічної політики;

□ вдосконалення методики обчислення штрафів відповідно до наслідків збитків, з урахуванням інфляційних процесів;

□ стимулювання залучення вітчизняних та іноземних інвестицій у сферу охорони навколишнього природного середовища шляхом розширення практики пільгового кредитування, податкових канікул;

□ упровадження міжнародних стандартів системи управління навколишнім природним середовищем.

When estimating the efficiency of existing system of mechanisms and tools of environmental policy, it is necessary to emphasize on its unsatisfactory productivity as to solving the problem of preservation of the environment and inability to ensure eco-friendly conditions of economic management. Thus, the urgent aims of increasing the efficiency of ecological policy realization mechanism are:

□ implementation of a set of tools based on combination of some of them. For example: if applying regulatory ones, the control and environmental regulation is carried out, and if using economic mechanisms, the cost policy is to be accounted, that in future will be taken into consideration in course of realization of effective actions towards improvement of environmental quality and resource-saving measures;

□ improvement of regulatory system of natural resources fee based on actual rental assessments of resource sources' productivity and differentiation of appropriate payments by qualitative and spatial indicators;

□ establishing of theory of recollect of environmental tax that will consider its rate in proportion to pollutants blowout volume according to the principle of dependence of average marginal costs of commodity producers upon pollution abatement;

□ development of the Concept of environmental insurance in Ukraine determining the structure, priorities and procedure for putting in law of appropriate legislative, statutory and regulatory and methodological documents; the procedure of regulating of establishing the insurance market adjusted to the EU requirements and guidelines;

□ implementation of new economic tools with due regard to EU requirements, in particular: preferential taxation, environmental credit financing being promising point in the further development of national ecological policy;

□ improvement of penalty charging methodology according to consequences of damages taking into consideration inflationary developments;

□ encouragement of state and foreign investments in environmental protection sector by expanding of application of preferential taxation and tax holidays;

□ implementation of international standards of environmental management system.

Для цього необхідно запровадити нові, більш ефективні регулятори природокористування – такі, як: різні види податкових пільг, пільгових позик, пільгового кредиту, гнучкі екологічні податки на продукт, матеріальне заохочення екологізації виробничої діяльності, диференціацію ціноутворення згідно з рівнем екологічної безпеки та потенційним впливом товарів (послуг) на стан навколишнього природного середовища.

For this purpose, it is necessary to implement modern, more effective regulators of nature using, in particular: different kinds of preferential taxation, concessional loans and credits, flexible taxes on eco-friendly goods, incentive compensation of eco-friendly production activity, pricing differentiation according to the level of ecological hazard and potential impact of goods (services) on environmental conditions.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сучасні напрями економічного забезпечення раціонального природокористування в Україні / [за наук. ред. акад. НААН України, д.е.н., проф. М. А. Хвесика, д.г.-м.н., проф. С. О. Лизуна; Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України»]. – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2013. – 64 с.
2. Від практики реалізації природоохоронних заходів до екологічної політики в Україні: шляхи і проблеми / В. Г. Потапенко, А.Б. Качинський [та ін.]; за ред. Ю. М. Скалецького, В. Г. Потапенко. – К.: НІСД, 2011. – 31 с.
3. Закон України «Основні засади (Стратегія) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21 грудня 2010 року № 2818-VI [Електронний ресурс] // База «Законодавство України» на сайті Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=2818-17>.
4. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2756-VI [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
5. Веклич О. О. Екологічне оподаткування як механізм підвищення конкурентоспроможності національної економіки / О. О. Веклич // Проблеми формування та реалізації конкурентної політики: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. – Львів, «АртДрук», 2013. – С. 36-37.
6. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України / [Б. М. Данилишин, С. І. Дорогунцов, В. С. Міщенко та ін.]. – К.: РВПС України, 1999. – 716 с.
7. Прогнозування обсягів економічного відшкодування наслідків техногенного забруднення криворізького регіону: [монографія] / О. П. Антонюк, І. М. Пістунів. – Д.: Національний гірничий університет, 2013. – 118 с.
8. Національна екологічна політика України: оцінка і стратегія розвитку. Документ підготовлено в рамках проекту ПРООН/ГЕФ «Оцінка національного потенціалу в сфері глобального екологічного управління в Україні», ТОВ «Компанія», 2007. – 180 с.
9. Серебрянський Д. М. Енергетичні субсидії: світові тенденції та українська практика / Д. М. Серебрянський, Н. В. Новицька // Наукові записки. Серія «Економіка»: збірник наукових праць. – Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2012. – Випуск 19. – 472 с.
10. Козьменко О. В. Нові вектори розвитку страхового ринку України: монографія / О. В. Козьменко, С. М. Козьменко, Т. А. Васильєва. – Суми: Університетська книга, 2012. – 316 с.

REFERENCES

1. Khvesyk M.A., Lyzun S.A. Suchasni napryamy ekonomichnoho zabezpechennya ratsional'noho pryrodokorystuvannya v Ukraini [Modern directions of the economic ensuring of rational nature using in Ukraine]. K.: DU IEPSSR NAN Ukrainy, 2013, 64 p. [in Ukrainian].
2. Potapenko V.H., Katcyns'kyi A.B., Skalets'kyi Yu.M. Vid praktyky realizatsiyi pryrodookhoronnykh zakhodiv do ekolohichnoyi polityky v Ukraini: shlyakhy i problemy [The practice of implementing environmental measures of environmental policy in Ukraine: problems and ways]. K.: NISD, 2011, 31 p. [in Ukrainian].
3. Zakon Ukrainy "Osnovni zasady (Stratehiya) derzhavnoyi ekolohichnoyi polityky Ukrainy na period do 2020 roku" vid 21 hrudnya 2010 roku No. 2818-VI [Law of Ukraine «Basic Principles (Strategy) of State Environmental Policy of Ukraine till 2020» from December 21, 2010 No. 2818-VI]. Available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=2818-17> [in Ukrainian].
4. Podatkovyy kodeks Ukrainy vid 2 hrudnya 2010 No. 2756-VI [Tax Code of Ukraine from December 2, 2010 No. 2756-VI]. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> [in Ukrainian].
5. Veklych O.O. Ekolohichne opodatkovannya yak mekhanizm pidvyshchennya konkurentospromozhnosti natsional'noyi ekonomiky [Environmental taxation as a mechanism for improving the competitiveness of the national economy]. Problemy formuvannya ta realizatsiyi konkurentnoyi polityky: Materialy III Mizhnarodnoyi naukovopraktychnoyi konferentsiyi, L'viv, "ArtDruk", 2013, pp. 36 – 37 [in Ukrainian].
6. Danylyshyn B.M., Dorohuntsov S.I., Mishchenko V.S. and others. Pryrodno-resursnyy potentsial staloho rozvytku Ukrainy [Natural and resource potential sustainability Ukraine's sustainable development]. K.: RVPS Ukrainy, 1999, 716 p. [in Ukrainian].
7. Antonyuk O.P., Pistunov I.M. Prohnozuvannya obsyahiv ekonomichnoho vidshkoduvannya naslidkiv tekhnogennoho zabrudnennya kryvoriz'koho rehionu [Prediction of the amount of economic compensation for the consequences of man-made pollution of the Kriviy Rig region]. D.: Natsional'nyy himychnyy universytet, 2013, 118 p. [in Ukrainian].
8. Natsional'na ekolohichna polityka Ukrainy: otsinka i stratehiya rozvytku [National Environmental Policy of Ukraine: Assessment and Development Strategy]. TOV "Kompaniya", 2007, 180 p. [in Ukrainian].
9. Serebryans'kyi D.M., Novyts'ka N.V. Enerhetychni subsydiyiyi: svitovi tendentsiyi ta ukraïns'ka praktyka [Energy subsidies: global trends and Ukrainian experience]. Ostrroh: Vydavnytstvo Natsional'noho universytetu "Ostroz'ka akademiya", 2012, no. 19, 472 p. [in Ukrainian].
10. Koz'menko O. V., Koz'menko S. M., Vasylyeva T. A. Novi vektory rozvytku strakhovoho rynku Ukrainy [New vectors of the Ukrainian insurance market development]. Sumy: Universytets'ka knyha, 2012, 316 p. [in Ukrainian].